

O'QUVCHILARNING KASB TANLASHIDA MAKTAB PSIXOLGINING RO'LI

Shodiyeva Samiya Hamzayevna

Navoiy viloyati Navbahor tumani 5-maktab psixologi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktab yoshidagi bolalarni kasbga yo'naltirishda maktab psixologining o'rni qanchalik muhim ekanligini o'rganamiz.*

Kalit so'zlar: *Maktab , psixolog, kasb , Mutaxassislik , Onlayn, mahorat.*

O'quvchilarning o'z taqdirini o'zi belgilash va kasbga yo'naltirish. O'rta maktab o'quvchilarining kasbiy o'zini o'zi belgilashi, Har bir inson hayotida hech bo'lmaganda bir marta qaysi kasbni egallashni tanlash masalasiga duch keldi, shunda u keyinroq shug'ullanishi va shu tariqa o'zi uchun pul topishi mumkin. Biroq, talabalar va o'rta maktab o'quvchilarini jalb qilishi mumkin bo'lgan turli mutaxassisliklar o'rtasida tanlov qilish qiyin bo'ladi. Psixologlar testlarni yaratadilar, ularning o'tishi professional o'zini o'zi belgilash haqida bir oz aniqlashga imkon beradi. Biroq, testning xulosalari har doim ham inson haqiqatan ham nimani xohlashini va nima qilishini ko'rsatmaydi.

Onlayn jurnal sayti, inson hayotining boshida qanday qilib bir mutaxassislikni orzu qilishiga ko'plab misollar keltirishi mumkin, u rivojlanib borishi bilan u o'z yo'nalishini boshqa kasbga o'zgartiradi va natijada butunlay uchinchi yo'nalishda ishlay boshlaydi. Buni qanday tushuntirish mumkin? Psixologlar odamning doimo bir xil narsa haqida orzu qila olmasligida hech qanday yomon narsani ko'rmaydilar. Har bir yosh bilan dunyoning qadriyatlarini, qarashlarini, bilimlari o'zgaradi. Inson bolaligidanoq kosmosga uchishini orzu qila olmaydi, lekin o'z xohish-istagini o'zgartirmasdan, o'sib-ulg'ayib, hayotning yangi sohalarini o'rganadi.

Kasbiy o'zini o'zi belgilashning eng muhim muammosi, psixologlar yosh avlodning turli mutaxassisliklar bo'yicha cheklangan bilimlarini ta'kidlaydilar. Maktab o'quvchilarining bilimlari ancha tor. Ular odatda ma'lum bir mutaxassis nima qilayotganini tushunishadi. Kasb tanlashda talaba kelajakda o'z yo'nalishi bo'yicha haqiqiy mas'uliyat va qiyinchiliklarga duch kela boshlaydi, shuning uchun uning xohish-istaklari va ko'rsatmalari o'zgaradi, u allaqachon tanlagan ishni qilishdan bosh tortadi.

Shuning uchun ham tez-tez (90% dan ortiq) odamlar kasb tanlashni, uni o'rganishni, keyin esa butunlay boshqa mutaxassislik bo'yicha ishlashni boshlaydilar. Buning sababi shundaki, inson o'qib yurgan chog'ida kasb o'z qalbiga yaqin ekanini, lekin uning barcha axloqiy yoki psixologik istaklarini qondira olmasligini anglab yetgan.

Ko'pchilik o'qigan mutaxassisliklari bo'yicha ishlamaydi. Bu xatolar haqida gapiradi, bu ko'pincha odamlar kim bo'lishni xohlashlarini bilishmaydi.

Professional o'zini o'zi belgilash nima?

Kasbiy o'zini o'zi belgilash - bu shaxsning o'zi o'rganadigan va kelajakda shug'ullanadigan, tirikchilik qiladigan faoliyat turini izlash jarayoni. Tanlov mezonlari juda katta. Bu erda hisobga olinadi:

Shaxsning individual imkoniyatlari, uning qobiliyatlari va moyilliklari. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, inson o'z iqtidori va ko'nikmalaridan qaysi biri qaysi kasbga mos kelishini o'lchaydi, shuning uchun uni o'qitish va o'z ishini bajarish eng kam kuch sarflagan holda amalga oshiriladi.

Qadriyatlar va istaklar. Inson o'zining barcha istaklarini qisman bo'lsa ham qondira oladigan, shuningdek, uning qadriyatlari va ruhiy farovonligiga zid bo'lmagan kasbni tanlaydi.

Boshqalarning bosimi. Shubhasiz, yosh yigit odatda ota-onasi tomonidan bosim o'tkazadi, ular kim bo'lishi kerakligini, nima qilish kerakligi, qaysi kasblarga talabchanligini aytishi mumkin. Keling, ota-onalar va bolaning xohish-istaklaridagi kelishmovchilikning oddiy misolini eslaylik, qachonki kattalar bolani buxgalter yoki advokat bo'yicha o'qishni xohlashadi va u musiqachi bo'lishni xohlaydi.

Kasb-hunar va moddiy farovonlik bozori. Ba'zi talabalar ularga ko'proq pul keltiradigan narsaga rahbarlik qilishadi. Shunday qilib, kasblar nufuzli va nufuzli bo'lmaganlarga bo'linadi. Nufuzli kasblarga odamga katta miqdordagi pul ishlash imkonini beradigan, odamlar obro'li bo'lmagan lavozimlarga sarflaganidek ko'p kuch va vaqt sarflaydigan, lekin ular bir vaqtning o'zida kam oladigan kasblarni o'z ichiga oladi.

Kasb tanlash juda qiyin bo'ladi, chunki bolaning xohishi va moyilligi har xil bo'lishi mumkin. Kasb tanlashda ko'pincha uchta tanlov mezonlari paydo bo'ladi:

"Xohlayman".

"Mumkin".

"Zarur".

Masalan, hamma ham kosmonavt bo'lavermaydi, garchi u bolaligida bu haqda orzu qilgan bo'lsa ham. O'zingizni qo'llab-quvvatlash uchun pul topishingiz va haqiqiy pozitsiyani egallashingiz kerak. Inson nima qilishni biladi? U yoza oladi, o'qiy oladi, tinglaydi, gapira oladi va hokazo... Bunday ko'nikmalarni talab qiladigan ko'plab mutaxassisliklar mavjud. Keyin, agar siz taklif qilingan kasblarning butun ro'yxatidan tanlasangiz, inson nimaga ega bo'lishni xohlaydi.

Bolaga nima bo'lishini aytadigan ijtimoiy fikr.

Shaxsiy imtiyoz - bola muayyan faoliyatga qiziqqanda.

Ijtimoiy istaklar va shaxsiy imtiyozlarning o'zaro bog'liqligi.

Hatto maktabgacha yoshda ham bola o'ziga tanish bo'lgan ba'zi harakatlarga taqlid qila boshlaydi. U, masalan, qurilish maydonchasida usta va maktabda o'qituvchi bo'lib ishlaydigan ota-onasining ish tartibini ko'chiradi. Bola o'zining birinchi mehnat ko'nikmalarini shunday mashq qiladi.

Boshlang'ich maktabda o'quvchi allaqachon ma'lum bir ish bilan to'g'ridan-to'g'ri duch keladi, bu uni o'z mahoratini sinab ko'rishga va ular unga qanchalik ma'naviy qoniqish olib kelishini tushunishga majbur qiladi.

Maktab va ota-onalar bolaga kasbiy jihatdan o'zini o'zi belgilashi kerakligini tushuntirishga harakat qilmoqda. Albatta, bu bir yildan ko'proq vaqtni oladi, lekin allaqachon, 5-sinfdan boshlab va o'rta maktabgacha, bola kim bo'lishni xohlayotgani haqida ko'proq yoki kamroq aniq tasavvurga ega bo'lishi kerak.

O'rta maktab o'quvchilarining kasbiy o'zini o'zi belgilashi

Aynan o'rta maktab o'quvchilari ota-onalari ularga maxsus ta'lim olishda yordam berishlari uchun birinchi marta o'zlarining kasbiy afzalliklari haqida to'liq jiddiylilik bilan gapirishlari kerak. 15 yoshli o'smirning o'zini o'zi professional tarzda aniqlashi juda qiyin bo'ladi, chunki u nafaqat o'zining shaxsiy imkoniyatlarini, ijtimoiy e'tiqodlarini va shaxsiy imtiyozlarini o'lchaydi, balki u yoki bu ish nima ekanligi haqida juda noaniq tasavvurga ega.

O'smir u yoki bu lavozimda nima qilish kerakligini juda noaniq tushunadi. Odatda, turli kasblar haqidagi g'oyalar juda hayoliy va haqiqiy emas. Misol uchun, direktorning lavozimi haqida gapirganda, o'smir kun bo'yi o'z kursida o'tirishini, hech narsa qilmasligini va faqat hammaga ko'rsatmalar tarqatishini ko'rsatishi mumkin. Biroq, agar o'smirning o'zi direktor bo'lib chiqsa, unda haqiqiy rejissyorlik ishini amalga oshirish bilan bog'liq umidsizlik paydo bo'ladi.

Shuning uchun to'liq maktab ta'limini tugatgan, 9-sinfdan keyin ketmaydigan yuqori sinf o'quvchilari uchun professional qaror qabul qilish ancha oson. Yana bir necha yil o'qigandan so'ng, ular o'z kasblari haqida yangi bilimlarga ega bo'lishadi, ularni tashlab ketishadi yoki ulardan nima talab qilinishini tushunishni boshlaydilar.

Aynan o'rta maktabda professional o'zini o'zi belgilash uchun test ko'pincha o'tkaziladi, bu har kimga qaysi yo'nalishda harakat qilish kerakligini tushunishga yordam berishi kerak. O'rta maktab o'quvchisi e'tiborga olishi kerak bo'lgan kasblarning nomlarini aniq belgilaydigan testlar mavjud. Va shunday testlar borki, ular faqat talaba qaysi sohada o'qishi kerakligi haqida ma'lumot beradi.

Shaxsning kasbiy o'zini o'zi belgilashi deganda shaxsning muayyan faoliyatga shaxsiy munosabatini shakllantirish tushuniladi. Inson qo'shimcha ta'lim va pul ishlash sifatida tanlagan ish turiga ijobiy munosabatda bo'lishi kerak.

Bunday munosabat quyidagi shakllanish bosqichlaridan o'tadi:

Bolalar kattalarga taqlid qilib, qurilish ishchilari, o'qituvchilar, kosmonavtlar va boshqalarni o'ynaydigan maktabgacha yosh.

Boshlang'ich maktab yoshining boshlanishi, bola o'ziga xos vazifalarni bajarishni boshlaganida, masalan, idishlarni yuvish, gullarni sug'orish, yozish, o'qish va hokazo. Bu erda u nimani yoqtirishini va nimani yoqtirmasligini allaqachon tushuna boshlaydi.

Boshlang'ich maktab yoshining oxiri, har bir o'quvchining individual farqlari kuchayishi. Bu erda har bir bolaning qobiliyatlari ajralib chiqqan boshlaydi, bu orqali siz kim bilan ishlashni yaxshiroq tushunishingiz mumkin.

O'smirlik, bola turli xil faoliyat turlari bilan tanishishni boshlaganda, ularga nisbatan boshqacha munosabatni shakllantiradi, ma'lum bilimlarni oladi va har bir ish bo'yicha fikr ta'rifini shakllantiradi.

Odatda, o'smirda kim nima qilayotgani haqida juda noaniq va hayoliy tasavvurga ega. Shuning uchun u o'ziga eng jozibali, yuqori haq to'lanadigan yoki romantik ko'rinadigan kasbni tanlashi mumkin (ya'ni, bu erda unga maxsus ko'nikma va bilim kerak emas, masalan, rassom bo'lish).

27 yoshida odam o'z kasbiy faoliyatining eng yuqori cho'qqisiga chiqadi. Ko'pincha, bu vaqtga kelib, u paydo bo'lgan qiyinchiliklar, ishning shaxsiy istaklari bilan nomuvofiqligi, shuningdek, umidsizliklar tufayli oldingi ish joyini tark etib, ko'plab faoliyat turlarini sinab ko'rdi. 30 yoshida, odam keyingi kim ishlashi haqida o'ylashni boshlaydi:

U ishni yoqtiradimi yoki yo'qmi, u allaqachon ishlayotgan joyda qoling. U faoliyat turini boshqasiga o'zgartiradi, bu unga yanada istiqbolli va maqbul ko'rinadi. Kasbiy o'zini o'zi belgilash muammosi

Inson shug'ullanadigan kasbni tanlashda, birinchi navbatda, shaxs o'z salohiyatini, qobiliyatini ro'yobga chiqarish va shaxsiy xohish-istaklarini amalga oshirish bilan shug'ullanadi. Kasb insonning ma'naviy va moddiy ehtiyojlarini qanchalik qondira olishiga, shuningdek, unga ishlash qanchalik oson bo'lishiga qarab tanlanadi, chunki uning imkoniyatlari va qobiliyatlari unga mos keladi. Biroq, bu erda professional o'zini o'zi belgilashda muammolar paydo bo'ladi:

Odamlar ma'lum bir ishni bajarishda ulardan nima talab qilinishini juda noaniq tushunishadi. Odamlarga turli kasblar haqida yetarlicha bilim berilmagan. O'smirlar otalarning fikriga qarshi tura olmaydi, ular ko'pincha bolaning barcha shaxsiy ehtiyojlarini qondirmaydigan mutaxassislikni talab qiladilar. Natijada, odamlar ta'lim oladi, lekin ular o'z mutaxassisligi bo'yicha ishlamaydilar. Va ko'pincha ular yana 10 yilni o'z joylarini topishga, o'zlari uchun qiziqarli bo'lgan variantlardan o'tishga sarflashadi.

Natija: Ertami-kechmi, har bir inson o'z rizqini topish uchun nima qilishini hal qilishga majbur bo'ladi. Va ko'pincha bu tanlov inson o'qiyotgan davrida emas, balki u to'g'ridan-to'g'ri ishlayotgan, o'zini qidirayotgan, turli xil faoliyatda o'zini sinab ko'rgan va hech bo'lmaganda muvaffaqiyatga erishgan narsaga qaror qilganda ham belgilanadi.

ADABIYOTLAR:

1. <https://hozir.org/mavzu--oquvchilarni-kasb-hunarga-yonaltirish-boyicha-olib-bori.html?page=7>

2. <https://fayllar.org/reja-oquvchilarni-kasbga-yonaltirishning-nazariy-asoslari.html>